

Terbiye

Felsefe Tedrisatı -1-

Bu makalede felsefe derslerinin tâli tahsildeki fevkalade ehemmiyetini ve bu dersin şimdiye kadar uğradığı ihmaller ile bunun tevliid ettiği netâyic-i terbiyevîyeyi kudretim nispetinde teşrih ve tefsire çalışacağım.

Bilhassa bu mevzuyu intihab edişimizin sebebine gelince:

Münevverimizin hâl-i hazırdaki teşevvüş-i rûhiyyeleri o derece bariz bir şekil almıştır ki, bunu görüp de onu tevliid eden esbâbı izâle, hiç olmazsa irâ'e için nefsimi zapta mukadder olamamaklığımdır. Yuvasını kaybetmiş kuşlar gibi oraya buraya baş vuran; bazen kendi din ve mektebini istihkâra tasaddî ve binnetice rûhen tereddî eden; bazen de hakâyık-ı müsbetenin lüzumunu inkâr ederek binnetice beri itip, sürüklemekte olan seyl-i medeniyet altında boğulmak tehlikelerine maruz bulunan gençliğimizin bu perişan halini görüp de müteessir olmamak mümkün müdür?

Malumdur ki sultânîlerde onu mütecâviz muhtelif ulûm tedris edilir. Hepsinin mebâdî ve gâyatı hakkında umumi ve mücmel malumat i'tâ olunur. Sultânîden mezun olan talebe istidad-ı mahsus ve kendi samimi arzusu sâ'ikasıyla o ilimlerden hangisinde ihtisas peyda etmek isterse gerek Dârülfünûn şu'ûbâtında, gerek diğer mekâtib-i âliyede tahsiline devam eder. Bu vâsi' tedrisata mevzu olan ulûmu -tedkike sühûlet olsun diye- biz usûl ve mebâdîlerine nazaran üç ana hatta tefrik edebiliriz:

1- Manevî ilimler

2- Mücerred ilimler

3- Müşahhas ilimler

Manevi ilimler zümresine dini, edebi, ahlaki tedrisatı; mücerred ilimlere riyaziyyat ve müte'allikâtını; müşahhas ilimlere fizik ve kimya ile ulûm-i mevâlîdi idhal edebiliriz. Lisan

tedrisatını da alt derecesi olmak üzere bunlara ilave etmeyi unutmamalıdır.

Muallimler bu muhtelif mevzûât-ı ilmiyyeyi kendi muayyen usulleriyle talebelerine öğretmeye çalışırlar. Bunlar arasında vücudu lazım gelen ahenk ve tevazünü düşünmezler ve düşünememekte mazurdurlar. Çünkü hiçbir riyaziyye veya tabiiyye muallimi, mesela ilm-i Kelam dersinde muallim efendi tarafından takrir edilen nübüvvet veya mirac meselesiyle, kendilerinin anlatmaya mecbur bulundukları cazibe kanununun bir tezaad-ı tam teşkil edip etmeyeceğini hatırlarına bile getirmezler. Bilfarz, edebiyat tedris eden bir muallim, hiçbir günde talebesinin tahayyül ve tahassüs-i melekelerini fazla inkişaf ettirdiğinden dolayı herhangi bir fizik muallimi tarafından en küçük bir taarruza bile maruz kalamaz.

Fakat, meselenin asıl canlı ve ehemmiyetli noktası da bu ahenk ve tevazünün adem-i vücudu halinde tevellüd eyleyecek muhâzırın netâyic-i terbiyevîyesindedir. Bir defa ayrı ayrı istikametlerde yürüyüp başka başka gayeleri istihdaf eden bu tedrisatın talebenin efkar ve hissiyatını ve seciyye-i zatiyyeleri üzerinde yaptığı tesirâtı tahlil ve teşrih edersek o muzlim fakat mühlik noktayı tenvir etmiş oluruz:

1- Manevi ilimlerden olan din, evsaf-ı asliyyesi itibariyle gaybe imanı istediği için talebenin muhayyile ve hassasiyeti sahasında ceveller eder. Sade nakil ile iktifa edilmeyip akıl ile de telifen tedris olunsa bile mebâhis-i umumiyyesi daima “müspet” olmaktan uzaktır. Böylece ulum-i müşahhasada talebenin seciyye-i zatiyyesini maddeye ısıdırır ve gayri maddi hakâyika onları bigâne bırakır.

Cemiyet dahilinde yaşayan kıymet hükümlerinden bir kısmını çocuklara telkin ettiği için her zaman o kıymet hükümlerini şe’niyyetle barıştırmak mümkün değildir. Mesela ecsâm-ı latîfeden olan melâike-i kirâmın evsafını hangi sultânî talebesi havas-ı umumiyye-i ecsâm ile telif edebilmiştir? Onun içindir ki din-i nâmütenâhiyeti öğretirken elbette ulûm-i müsbetenin mütenâhi olan mevzuuna nâkabil-i irca olacak ve alehusus itikadiyyâta ait kısımlar daima hayal ve hüsnümüzün malı kalacaktır. O halde dinin, talebenin seciyye-i zatiyyesi üzerinde tesiri; şe’niyyetli mâverâsında bir kudret-i külliyyeye inandırarak onları cemiyet dahilinde yaşayan kıymet hükümlerine intibak ettirmektir.

Edebiyata gelince; bu da din gibi müspet sahanın haricinde kalır. Beşerin neşat ve âlâmını suver-i muhtelif ile talebeye anlatarak onu duyan, acıyan ve acımayı bilen bir insan

yapmaya; malik bulunduğu fikir ve hisleri en vazih, en pürüzsüz ve en ibdâ'î bir şekilde tebliğe alıştırıyor. Onun da ittisâ' sahası en çok muhayyile ve hassasiyet melekeleri olur. Netice itibariyle din inanmayı, edebiyat ise hissetmeyi ve hissedilen şeyleri yeni ve temeyyüz bir kisve ile tebliğ etmeyi öğretiyor demektir.

2 - Riyâzî kendisinin zaruri ve lâyetegayyer addettiği bir takım müte'ârifât ve esâsâta müsteniden tamamen tabîyatı temsil ediyor. "Şüphe" unsur-i zihniyyesini öldürüp onun yerine "yakîn" unsur-i fikriyesini koyuyor. Müfekkireyi şe'niyyeden teb'îd ediyor, muhakemeyi pek ziyade tecride alıştırıyor. Bu itibar ile riyâziyyat tedrisatı talebeyi doğruyu aramaya sevk ediyor ve yalnız bu ulûm ile tevağğul edilirse her doğru şeyin bir kemmiyyet, bir harf veya bir adet olması lazım geleceği zehâb-ı batılı hasıl oluyor. Riyâziyeye yeni başlamış bir mübtedî talebe için âlem-i hâricî erkâm ve kemmiyâttan teşekkül etmiştir. Pisagor'un bu silsileye dâhil olan halefleri için bilcümle ecsâm, dil'alarının iltisâk ve telâkî noktaları silinmiş bir şekl-i hendesîden başka bir şey değildir. Binnetice "erkâm ile ifâde, bir şekl-i hendesîye ircâ' edilemeyen her şey, hakikat olmaktan uzaktır" zannı talebenin müfekkiresine hakim bulunur.

3- Müşahhas ilimlerin mevzuu ise havâsımıza müessir olabilen mevcudat, yani maddedir. Fizik, kimya ve bütün mevâlîd-i selâse ilimleri, el ile dokunulur, gözle görülebilir şeyleri mevzuu bahis ederler. Bu ilimler talebeye görmek, tatmak ve tahlil etmek melekesini bahşeder ve bu suretle onları gördüklerini anlamaya teşvik eyler. Varlık, ulûm-i müşahhasa için makul olan değil; belki hem makul ve hem de mevcut olandır. Riyâziyyâta müsellesin evsâf-ı hendeseyesine uygun bir cism-i hâricînin vücud veya adem-i vücudu hiçbir zaman bir riyâzî için düşünülmez. Burada ise mesele bir aksidir; ulûm-i tabîyyede aslolan mantık değil, belki müşahededir.

Kaideden neticeye, külden cüze gidilmez, bilakis cüzden küle, vakiadan kanuna intikal olunur. Birinin usulü yukarıdan aşağıya, diğerinin usulü ise aşağıdan yukarıyadır. Yani biri ta'lîlî, diğeri istikrâîdir. Ulum-i tabîyye sahasındaki müşahede esası, bundan dolayı talebeyi ancak gördüğü şeye inandırır. Ve onlar da ister istemez, hatta farkına bile varmaksızın görüp dokunmadığı şeyi inkâra ictisar ederler.

Görülüyor ki üç zümreye tefrik ettiğimiz ulûm, başlı başına mütalaa edildikleri zaman, hakikate ancak birer cihetten temas ettikleri için, müfid olacakları yerde muzır netâyic

tevlid ediyor. Mamafih onların böylece muzır netâyic tevlid etmeleri, kıymet-i hakikî ve ilmiyyelerini tenzil etmez, fakat o zarar verici cihazları da faydalı bir hale getirmek, en önemli bir talim ve terbiye vazifesidir ki ihmali hiçbir zaman caiz olamaz. İşte bu noktadır ki liseleri teşkil ve tesis eden mârifcilerin nazar-ı dikkatlerini celbetmiş ve programlarda yeni bir dersin lüzum-i vücudunu hissettirmişti. Tedris edilen bilcümle ulûmu bir derste tevhid etmek, hepsini bir hâkim-i münferid huzurunda yüzleştirmek, dargın olanlarını barıştırmak, yekdiğerine yan bakanlar olursa terbiyelerini vermek, haddini bilmeyip elin erişemeyeceği yerlere uzananlar bulunursa onlara hadlerini bildirmek iktiza ediyordu. İşte bu ihtiyaca tekabül etmek üzere vaz edilen ders “felsefe”dir. Felsefe, her şeyden ziyade insana her tarafı görmek melekesini bahşeder. Diyebilirim ki, felsefeyi hazmedebilen bir kafa bir anda, ciheti birden görebilecek bir kudrete malik olabilir. Çünkü felsefenin nazarı âlîşûmul, görüşü basit, fakat ihâtalıdır. Vazifesi her zıt gibi görünen şeylerde bir rabita-i hakikiyye ve hafiyye aramaktır. zihinler için tekeffül ettiği en mühim faide efkar-ı muhtelif arasında bir ahenk ve tevâzün tesis etmesidir. Onun içindir ki, felsefe tedrisatı zayıf olan bir sultânîden çıkacak talebe behemehal mahmudi’n-nazar olmak ıztırarındadır. Bu gibi gençler ya dua ve ibadetle her akidenin halline kani olacak yahutta sade maddiyata kıymet vererek mukaddesat-ı cemiyyeti bir hakikat olmak üzere kabul etmeyip onu inkara yeltenecekler. Bunun sebebi ise kendilerinde elastikiyyet-i fikriyyenin adem-i vücudu ve malumat müktesepeleri arasındaki muâzenesizlikten başka birşey değildir. Binnetice, ilmin saffet-i mümeyyizelerinden olan tesâmüh ve hudutsuz görebilmek hâsselerinden mahrum kalacaklardır. bu tahaccür etmiş binlerden nef-i memleket namına ne ümid edilebilir, bilemem!

Vezâif-i ilmiyye ve terbiyevîyesinden mücmelen bahsettiğim bu dersin, yani felsefenin, lazım geldiği tarzda tedris olunabilmesi için ne gibi esasata muhtaç olduğumuzu bir ikinci makalemize mevzu ittihaz edeceğiz.

Hasan Âli Yücel

Dergi : Dergah

Hazırlayan ve Editör: Emir Çakır

Link : http://isamveri.org/pdfosm/D01054/1338_2_22/1338_22_ALIH.pdf

